

Verslag Rekencommissie ten behoeve van de Algemene Vergadering van Leden van de Erfgoedvereniging Heemschut op 28 juni 2019.

Inleiding

Dit is het derde verslag van de Rekencommissie van de Erfgoedvereniging Bond Heemschut en betreft haar werkzaamheden van juni 2018 tot en met mei 2019.

De Rekencommissie is ingesteld door de Algemene Vergadering van Leden (AVL) van de vereniging van 29 mei 2015. Tot de taken van de Rekencommissie behoren:

‘Het doorlichten van de werkzaamheden van de vereniging en de besteding van de gelden op doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid’.

Leidraad is het doel van de vereniging zoals omschreven in de statuten:

‘Het behoud, de bescherming en instandhouding van de schoonheid en het historisch-ruimtelijk karakter van Nederland in het algemeen en van cultuurmonumenten in het bijzonder’.

Daarbij richt de Rekencommissie zich op een langjarige en bestendige toekomst van Heemschut.

De Rekencommissie voert haar taak uit door onderzoek te verrichten en daarover te rapporteren aan de AVL.

In juni 2018 hebben twee leden van de Rekencommissie hun werkzaamheden voor de commissie beëindigd. In het najaar van 2018 is voorzien in de hierdoor ontstane vacatures. De voorzitter van de Rekencommissie zal in de AVL van juni 2019 aftreden, wegens het bereiken van de driejaarstermijn. In zijn opvolging is reeds voorzien. De continuïteit van de werkzaamheden van de Rekencommissie is hiermee gewaarborgd. De benoeming van de leden van de Rekencommissie staat op de agenda van de AVL van 28 juni 2019.

Stand van zaken 2018

In 2017 en 2018 lag de nadruk van de Rekencommissie op de thema’s goed bestuur en transparantie. Dat had alles te maken met de interne problemen in Heemschut; de Rekencommissie wilde met haar aanbevelingen een bijdrage leveren aan de inspanningen van het interim-bestuur om de organisatie weer goed te laten functioneren, zodat we ons met gezamenlijke inspanningen effectief kunnen blijven inzetten voor onze doelstelling: waardering voor, en behoud van het rijke culturele erfgoed van Nederland.

In het verslag aan de AVL van 2018 heeft de Rekencommissie een aantal aanbevelingen gedaan, betrekking hebbend op governance, communicatie en positie van de Rekencommissie en financiën.

Governance

Op 29 Juni 2018 zijn de door het bestuur voorgestelde statutenwijzigingen door de ALV aangenomen en vervolgens zijn de statuten op 21 september 2018 gepasseerd bij de notaris. Dit betekende een doorbraak, waarna de bestuurlijke vernieuwing kon aanvangen. Een vooralsnog interim-bestuur van 5 personen is aan de slag gegaan en een Raad van Toezicht (RVT) is bezig zich verder te formeren.

Het beleidsplan van Heemschut is aan een nieuwe 4-jaars versie toe en dat is een mooie uitdaging aan een nieuw bestuur en RVT om daar een sterk en realistisch beleid neer te zetten. Een beleid dat aansluit bij de (nieuwe) ontwikkelingen waar de vereniging mee te maken heeft en dat vertaald kan worden in werkbare en haalbare plannen.

Communicatie en positie Rekencommissie

Er is een verdere verbetering opgetreden in de communicatie, mede gezien bovengenoemde doorbraak. De moeizaam verlopende communicatie tussen het bureau, bestuur en Rekencommissie is sterk verbeterd. De Rekencommissie heeft in het voorjaar van 2019 kennismakings- en afstemmingsgesprekken gevoerd met leden van de Raad van Toezicht en het (interim-) bestuur en hierin zijn werkbare afspraken gemaakt. We concluderen dat de vereniging op de goede weg is en zich in 2019 verder kan ontwikkelen en zich in kan zetten voor een volgend 4-jaren beleidsplan.

Een wens van de Rekencommissie om bij de statutenwijziging haar positie te formaliseren (conform die van de Raad van Toezicht) is vooralsnog niet gehonoreerd. Gezien de huidige positieve gang van zaken acht de Rekencommissie het van belang dat de nieuwe bestuursstructuur zich nu eerst 'zet' voordat opnieuw gekeken wordt naar de taakinvulling en positie van de Rekencommissie.

Financiën

De toelichtingen op de financiële cijfers zouden meer inzicht moeten geven in de gemaakte keuzes en de resultaten van het uitgevoerde beleid. Hier zou nog meer aandacht aan kunnen worden besteed. De aanbeveling van de Rekencommissie de financiële overzichten te laten voorafgaan door een 'beredeneerde toelichting op de staat van baten en lasten' heeft nog geen structurele inbedding in de verslaglegging gekregen. Deze 'beredeneerde toelichting' voor het bestuur zou zijn weerslag moeten krijgen in de jaarverslagen (inhoudelijk en financieel) en werkplannen, gepresenteerd in de Algemene Ledenvergaderingen.

De verwevenheid van de vereniging met de Stichting Heemschut Hulpfonds ('het Hulpfonds') die de Rekencommissie in haar verslag aan de AVL van 2018 constateerde, heeft mede geleid tot het opstarten van een nader onderzoek hiernaar in 2019.

Werkzaamheden 2019

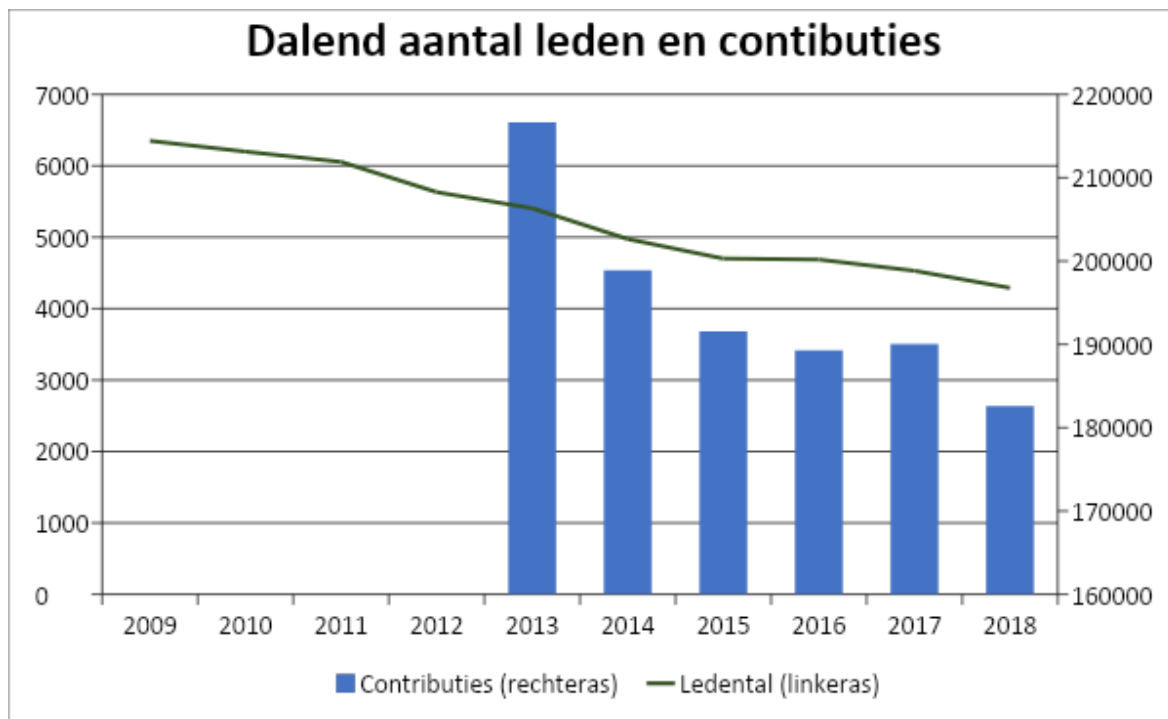
Nu de rust binnen Heemschut op bestuurlijk vlak lijkt weergekeerd, ligt het voor de hand dat de Rekencommissie haar aandacht gaat richten op de toekomst van Heemschut op de langere termijn, zoals het onderzoeksprotocol aanbeveelt. Daarbij gaat het om kwesties die al vaker zijn gesignaleerd, maar die naar onze mening door alle turbulentie niet de aandacht konden krijgen die deze verdienen: de terugloop en de vergrijzing van het ledenbestand en de veranderende verhouding in de inkomensstromen (contributies, bijdragen Hulpfonds, giften en legaten). Deze combinatie van ontwikkelingen kan op (middel)lange termijn een ernstige bedreiging vormen voor het voortbestaan van Heemschut. Vanwege de koppeling met het Hulpfonds voor wat betreft de financiële positie acht de Rekencommissie bovendien een nader onderzoek gewenst

naar hoe de relatie tussen Hulpfonds en vereniging het beste steviger geborgd kan worden. In dit kader zijn reeds stappen ondernomen die in de komende periode verder opgepakt worden.

In de volgende paragrafen zullen we eerst de bovengenoemde ontwikkelingen nader analyseren, alvorens te komen tot onze aanbevelingen.

Dalend ledenbestand

Het aantal leden van de vereniging daalde in de afgelopen tien jaar met bijna een-derde, van 6350 in 2009 tot iets minder dan 4300 eind 2018. De contributie-inkomsten daalden vanaf 2013 met bijna 16 procent.

Gecombineerd met een ledenbestand waarbij 62% van de leden ouder is dan 68 jaar (de gemiddelde leeftijd bedraagt ruim 70 jaar) is het te verwachten dat, zonder ingrijpen, het aantal leden in de toekomst verder zal dalen. Het spreekt voor zich dat deze trend de toekomst van de vereniging in gevaar brengt, niet alleen door de hiermee gepaard gaande dalende contributie-inkomsten maar zeker ook door een afnemend draagvlak. Werving van jongere leden is dus een dringende vereiste.

Van de nieuwe aanmeldingen in de periode 1 januari 2017 tot 1 mei 2019 ligt de gemiddelde leeftijd iets onder de 60 jaar (voor zover bekend want niet alle leden geven een geboortedatum op; daarnaast zijn ook verenigingen lid). De werving van nieuwe leden blijkt dus een positief effect te hebben gehad op de verjonging van het ledenbestand. Opmerkelijk is daarbij dat grotere uitgaven voor ledenwerving, in 2016 en 2017, de algehele daling van het ledenbestand per saldo hoogstens lijken te hebben vertraagd.

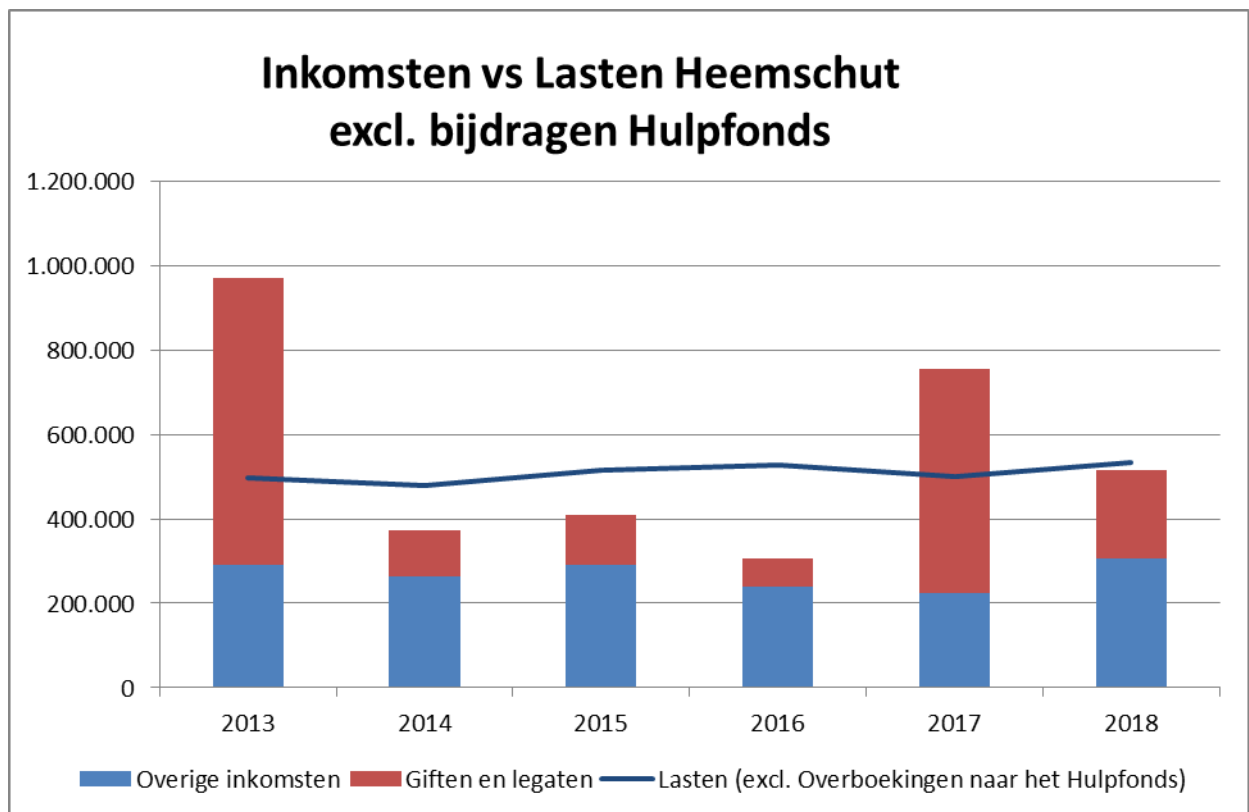
De daling van het ledenbestand vermindert onze inkomsten, slagkracht en relevantie als organisatie.

De vergrijzing maakt het moeilijker (maar niet per se onmogelijk) om jongere leden aan te trekken en te activeren.

Financiële bestendigheid

Een dalend ledental betekent dalende contributie-inkomsten. Maar daar ligt voor Heemschut niet het grootste knelpunt. De 'eigen' inkomsten van Heemschut (voornamelijk contributies, zonder giften en legaten en de bijdragen van het Hulpfonds, zijn al lang veel geringer dan de uitgaven. Het verschil wordt goedge maakt door de giften en legaten die voor het grootste deel worden ondergebracht bij het Hulpfonds maar vervolgens via de bijdragen uit het Hulpfonds in het resultaat van Heemschut vloeien. Deze giften en legaten vallen per definitie niet te voorspellen; ze omvatten in het ene jaar soms zeer aanzienlijke bedragen (532.697 euro in 2017), maar in andere jaren zijn ze geringer.

Onderstaande grafiek is opgesteld om de financiële ontwikkeling van Heemschut inzichtelijker te maken. In de huidige systematiek van de jaarrekeningen worden in de regel alleen de legaten doorgestort naar het Hulpfonds, maar niet de schenkingen. De bijdragen van het Hulpfonds zijn daarentegen van wisselende omvang, waarbij vooral gelet wordt op wat het Hulpfonds moet bijdragen om zijn ondersteunende functie voor de wet waar te maken; daarbij wordt niet altijd het hele bedrag ook daadwerkelijk door Heemschut gebruikt. In deze grafiek zijn de lasten berekend exclusief de giften en legaten die zijn overgebracht naar het Hulpfonds.

Deze tabel laat duidelijk zien hoe wisselend de bijdragen van de giften en legaten zijn, en ook hoezeer die de financiële resultaten kunnen beïnvloeden. In de jaren 2013-2018 bedroeg het totale binnengekomen bedrag aan giften en legaten ca. 1,7 miljoen, oftewel gemiddeld ruim 280.000 per jaar. De grote legaten zijn doorgestort naar het Hulpfonds, dat hiermee zijn vermogenspositie aanzienlijk kon versterken. Vóór de financiële crisis van 2008 bedroeg het vermogen ruim 3 miljoen, maar het liep in die eerste moeilijke jaren daarna terug tot ruim 2 miljoen, om vervolgens weer gestaag toe te nemen. In de afgelopen herfst was er sprake van een scherpe terugval, maar dit verlies is inmiddels weer meer dan goedgemaakt (van 4,3 miljoen eind 2018 tot 4,6 miljoen nu), wat aangeeft hoe onvoorspelbaar de beurskoersen zijn.

Bij het beoordelen van de financiële ontwikkeling van Heemschut is de Rekencommissie op het probleem gestuit, dat niet altijd vermeld werd dat een bedrag werd ontvangen en doorgestort naar het Hulpfonds (in 2013 en 2016) waardoor het moeilijk werd om een goed beeld te krijgen; met de publicatie van de jaarcijfers van het Hulpfonds en het opstellen van een 'Samengestelde staat van baten en lasten' van beide organisaties is in deze een bevredigende transparantie bereikt.

Onderzoek Stichting Heemschut Hulpfonds

Het Hulpfonds draagt ieder jaar aan het resultaat van de vereniging bij met een in de begroting van Bond Heemschut opgenomen bedrag bij (ANBI-verplichting). Het is derhalve van belang dat ten eerste de jaarlijkse bijdragen vanuit het Hulpfonds goed geborgd zijn, maar niet minder van belang is de financiële bestendigheid van het Hulpfonds.

Vanwege de geconstateerde financiële afhankelijkheid van de vereniging van het Hulpfonds en tevens vanwege gesignaleerde onduidelijkheid bij de leden van de vereniging wat het Hulpfonds precies behelst en de relatie tussen het Hulpfonds en Heemschut, is de Rekencommissie in mei 2019 een nader onderzoek naar het Hulpfonds gestart.

Op 16 mei 2019 heeft de Rekencommissie een open gesprek gevoerd met het bestuur van het Hulpfonds waarbij door het bestuur een toelichting is gegeven op het fonds en een aantal vragen is beantwoord. De Rekencommissie beschikte op dat moment nog niet over een aantal belangrijke achterliggende stukken (huidige statuten, beheersovereenkomsten en dergelijke) en is van mening dat verder onderzoek gewenst is. Op basis van het beleidsplan 2017-2020 van het Hulpfonds kwam het volgende aan de orde:

- De statuten van het Hulpfonds dienen aangepast te worden om de financiële bijdragen aan de vereniging te borgen. Dit is nog niet gebeurd. De vereniging loopt hiermee een zeker (financieel) risico. Wij adviseren dan ook om zo snel mogelijk tot aanpassing van de statuten over te gaan.
- Om de ANBI-status te houden is een precieze en juiste inrichting van de statuten noodzakelijk. Volgens het beleidsplan waren de statuten voor het laatst in 2001 aangepast en gold een ANBI-overgangsregeling, maar het bestuur lichtte toe dat er wel een tussentijdse aanpassing heeft plaatsgevonden en dat het fonds een culturele ANBI-status heeft. Een goed advies bij de aanpassing van de statuten achten wij onontbeerlijk.
- De vermogensbeheerder heeft geadviseerd het Hulpfonds en de Vereniging Heemschut als aparte entiteiten te laten bestaan. Dit is mondeling gebeurd na discussie met het bestuur van het Hulpfonds. De Rekencommissie acht transparantie in dezen van groot belang. Het

beleggingsstatuut en de vermogensbeheerovereenkomst zijn begin 2019 herijkt; e.e.a. heeft niet geleid tot aanpassing van het beleggingsbeleid ('gematigd offensief'). De beleggingsresultaten in de herfst van 2018 waren niet goed (zie de achteruitgang van het totale vermogen), maar dit is in 2019 tot nu toe ruimschoots goedge maakt. De Rekencommissie acht het blijvend monitoren van het toegepaste beleggingsbeleid noodzakelijk in verband met de gewijzigde verhouding in de inkomensstromen van de vereniging.

- Er zijn opmerkingen/vragen vanuit de Belastingdienst geweest met betrekking tot de ANBI-status die door de accountant zijn beantwoord. Wij adviseren het bestuur bovenop deze kwestie te gaan zitten om het risico van het vervallen van de ANBI-status zoveel mogelijk te beperken. Op basis hiervan is wel aangegeven door de accountant dat de bijdrage van het Hulpfonds aan Heemschut zou moeten worden verhoogd om in het kader van die ANBI-status als exclusief hulpfonds voor Heemschut te functioneren. Daaraan is in de begroting gevolg gegeven, maar dit is onvoldoende uitgelegd aan de leden.
- Ook over de geldstroom in de omgekeerde richting heerst onduidelijkheid: uit de diverse staten van baten en lasten blijkt dat Heemschut niet alle binnenkomende giften en legaten heeft doorgesluisd naar het Hulpfonds. In het financiële verslag over 2016 wordt hierover opgemerkt (p.27): 'De Stichting Heemschut Hulpfonds is een zogenaamde verbonden partij. Schenkingen en legaten van (naar verwachting) 100.000 euro worden bij haar in beheer gegeven.' In 2013 en 2014 is dit niet gebeurd, zodat hier sprake zou kunnen zijn van aangescherpt beleid. Het bestuur van het Hulpfonds lichtte evenwel toe, dat in de regel legaten worden doorgestort, maar (veelal geormerkte) schenkingen niet. Wij vragen om een heldere lijn, die ook duidelijk naar de leden toe wordt gecommuniceerd.
- In het beleidsplan 2017-2020 is aangegeven dat het Hulpfonds overweegt om zelf donateurs of bijdragen te gaan werven, maar het bestuur geeft aan dat dit niet (meer) aan de orde is. Mede in het kader van transparantie en de extra wervingskosten adviseren wij om dit niet te doen.

Aanbevelingen 2019

Financieel

Al met al moeten we constateren dat de structurele financiële situatie van Bond Heemschut op de lange termijn niet helemaal gezond is, maar dat onze organisatie het bij extrapolatie van de gemiddelde giften en legaten zeker nog best twee decennia kan uitzingen. We onderschrijven de in het Jaarplan 2019 voorgenomen discussie op welke wijze de koers van de vereniging op een duurzame manier kan worden bestendig en adviseren het bestuur hier op een open en transparante manier over te communiceren. Onze eerdere aanbeveling om de financiële cijfers te voorzien van een 'Beredeneerde toelichting op de staat van lasten en baten' kan hierbij helpen. In dit kader is het tevens van belang dat het Hulpfonds exclusief aan Bond Heemschut verbonden blijft (wordt) en dat dusdanig vast te leggen dat geen andere interpretatie mogelijk is.

Ledenbestand

De vergrijzing en de daling van het ledenbestand zijn naar onze mening acutere bedreigingen dan de financiële houdbaarheid. Op dit vlak adviseren wij het bestuur:

1. Bij het opstellen van nieuw beleid na te gaan welke maatregelen genomen kunnen worden om de dalende trend in het ledental van de vereniging te stoppen. Hierbij kan het helpen wanneer meer inzicht wordt verkregen in de achtergrond van de daling van het aantal leden, bv. komt dit door overlijdens (niet ondenkbaar gezien de leeftijdsopbouw) of door opzeggingen en uiteraard wat de achtergrond van de opzeggingen is.
2. Bij het werven van nieuwe leden een jonge doelgroep aan te spreken. Onderzoek een mogelijk doelgroepenbeleid, waarom zou het voor jongeren interessant zijn lid te worden van Heemschut, werving op universiteiten e.d. N.B. uit de conclusies van 'Erfgoed Telt' valt op te maken dat jongeren zeker wel te interesseren zijn voor cultureel erfgoed maar vooral als ze benaderd worden met niet al te lang lopende projecten die ze mede vorm kunnen geven, en als niet het object centraal staat (meestal nog een gebouw, zonder enige context), maar de verhalen die dit bevat en de ruimere context.
3. Bond Heemschut moet actiever worden op het educatieve veld. Bij/voor/met scholen lespakketten samenstellen op verschillend niveau en voor verschillende leeftijden en belevingswerelden. En bij het hoger onderwijs zijn er diverse relevante opleidingen waar gastcolleges georganiseerd zouden kunnen worden. We adviseren hiervoor contact te zoeken met mensen uit de onderwijswereld.
Ook valt te denken aan inleidingen houden bij lokale of regionale Historische Kringen c.q. Heemkringen, of voor gemeenteraadsleden. Daar valt onder ander te denken aan samenwerking met de Provinciale Steunpunten voor Monumenten en Archeologie.

Belangenbehartiging

De Rekencommissie ziet kansen voor de vereniging rond belangenbehartiging met betrekking tot ledenwerving, publieksactiviteiten en afstemming en samenwerking vanuit het landelijke met provinciale commissies, werkgroepen en visa versa. Bij het van kracht worden van de nieuwe omgevingswet en het invoeringstraject van omgevingsvisies, –plannen en -vergunningen. Daarbij kan de vereniging aansluiten bij en meeliften op de nieuwe landelijke ontwikkelingen binnen de erfgoedwereld gekoppeld aan de omgevingswet, de Rijksbrief "Erfgoed Telt" en de uitwerking daarvan.

Voortbouwend op de resultaten van Erfgoed Telt zou Bond Heemschut een nader onderzoek kunnen (laten) uitvoeren naar de drijfveren van niet alleen haar eigen achterban (Wat trekt ze, wat bindt ze), maar ook naar de bredere in erfgoed geïnteresseerde groepen om ons heen die we nog te weinig bereiken.

We adviseren binnen de vereniging geld vrij te maken voor (verdere) voorlichting, deskundigheidsbevordering en belangenbehartiging in combinatie met gerichte ledenwerving.

De Rekencommissie, 6 juni 2019.